

Üzeyir HACIBƏYLİ - 140

Hələ 23 yaşında ikən Üzeyir bəyin “Leyli və Məcnun” operası tamaşaya qoyulmuşdu. Həmin operadan sonra o, qısa müddətdə 5 opera və 3 operetta yazmışdır. Üzeyir Hacıbəylinin yaradıcılığı bununla məhdudlaşmır. O, çoxsaylı mahnıların, satirik hekayələrin, məqalələrin, səhnəciklərin, felyetonların müəllifidir. “Yeni iqbal” və “Azərbaycan” qəzetlərinin redaktoru, SSRİ xalq artisti, Azərbaycan Konservatoriyasının rektoru, Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının sədri olmuşdu, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü idi.

Üzeyir Hacıbəyli bəstəkar olmaqdan qabaq təcrübəli, qabaqcıl müəllim idi. 1904-cü ildə Cəbrayıl qəzasında müəllim işləmişdi. Müəllimlik fəaliyyətinə başlayarkən Qori Müəllimlər Seminariyasında təhsil alaraq (1890–1904) müəllimlik peşəsinə yiyələnmişdi. O zamanlar Müslüm Maqomayev də burada təhsil alırdı. Gələcəyin dahi bəstəkarları seminariyada tanış olmuşdular. İlk təhsil illəri isə Şuşanın ikiillik rus-türk məktəbində keçmişdir.

Üzeyir Hacıbəyli ən mötəbər və möhtəşəm məclislərdə özəmətlə səslənən Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himnini bəstələmişdir. Həmin himn 1918-ci ildə, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə meydana gəlmişdi.

Azərbaycanın görkəmli bəstəkarları Asəf Zeynalli, Səid Rüstəmov, Fikrət Əmirov, Əfrasiyab Bədəlbəyli, Niyazi, Cövdət Hacıyev, Şəfiqə Axundova, Cahangir Cahangirov və b. Üzeyir bəyin tələbələri olmuşlar.

Üzeyir Hacıbəyli Ağcabədidə doğulsada, sonralar Şuşada yaşamış, 1905-ci ildən Bakıda əmək fəaliyyətini davam etdirmişdir.

Bəstəkarın fəaliyyəti çoxcəhətlidir. Biz onu müəllim, yazıçı, dramaturq, dirijor, jurnalist, fəvqəladə istedadla malik musiqişünas, publisist, ictimai xadim, alim, dərslilər müəllifi kimi tanıyıırıq. Professor, akademik idi, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının (hazırda Bakı Musiqi Akademiyası), respublika Bəstəkarlar İttifaqının sədri, deputat olmuşdu.

Üzeyir Hacıbəyli yaradıcılığı son dərəcə zəngindir. Müxtəlif elm sahələri (psixologiya, pedaqogika, fəlsəfə, filologiya və s.) üzrə onun yaradıcılığına müraciət etmək olar.

Dahi Üzeyir hər bir insanın şəxsiyyət statusu almasından ötrü onun davranışı və rəftarına bir çox mühüm tələblər verirdi. Bütün bunları onun əsərlərindən görmək mümkündür. Üzeyir bəy yaradıcı insan olmaqla yanaşı bir şəxsiyyət kimi kamil idi. Ən yaxşı mədəni keyfiyyətləri özündə cəmləşdirmişdi. Üzeyir bəy nümunə idi. Bir insan, bir tərbiyəçi, bir yaradıcı şəxs kimi.

Üzeyir Hacıbəylinin məqalələrində təhsil, təlim və tərbiyə məsələləri

Üzeyir Hacıbəylinin fəaliyyəti geniş, yaradıcılığı zəngindir. Onun əsərləri ilə tanışlıq adamı maarifləndirir, Azərbaycanın Oktaybr çevrilişinə qədərki və sonrakı - ötən əsrin 50-ci illərinə qədərki həyatı ilə bizi tanış edir. Üzeyir Hacıbəyli bir dahi bəstəkar, görkəmli musiqi nəzəriyyəçisi və yazıçı kimi dünyada şöhrətləndirən onun heyratəmiz istedadla malik olması idi. Musiqi yaradıcılığında da, ədəbi yaradıcılı-

Üzeyir Hacıbəyli yaradıcılığında təhsil, təlim, tərbiyə

məsələləri

ğında da yüksəklərdə dayanırdı.

Onun əsərlərində bir millət olaraq özəlliklərimiz, böyüklüyümüz, mədəniyyətimizin zənginlikləri diqqət mərkəzinə gətirilməklə yanaşı, məişətdə, gündəlik həyatda özünü göstərən bəzi çatışmazlıqlar da tənqid olunur.

Ötən yüzilliyin əvvəllərində ziyalılarımız dünyəvi təhsilin məktəblərdə tətbiqi ilə bağlı çağırışlar edirdilər. Ali təhsil almaq son dərəcə çətin idi. Hökmən xarici ölkələrə üz tutmaq lazım gəlirdi. Həmin çətinlikləri “Tələbələr məsələsi” məqaləsində diqqət mərkəzinə gətirmişdir.

Fikir verək: “*Binəva cavanlarımız yeddi-səkkiz il realnu və gimnaziyalarda çalışıb ikmal edib, şəhadətnamələr almağa müvəffəq olurlar. Ali məktəblərə getməyə haqq və ixtiyar qazanırlar. Amma pulları olmadığına görə illərlə qazanmış olduqları haqdan əl çəkməyə məcbur olurlar və ya nə olur-olsun deyərək ali məktəbləri olan şəhərlərə rəvan olub, orada da pulsuzluq cəhətdən min cürə əziyyət və bəlalara düşər olurlar və yaxud məktəb haqqı vermədiyinə görə ixrac olurlar*”.

Eyni zamanda Üzeyir bəy göstərirdi ki, ali təhsilə yiyələnib millətin dörd-sərinə əlac etmək istəyən şəxslərlə maraqlanan, onlara kömək göstərmək istəyənlər yox idi. Bu xüsusda məqalədə deyilir: “*Bu tələbələrin qeydinə qalan yoxdur və heç kəs bunu nəzərə almır ki, bizim nə qədər təhsili-ali görmüş adamlarımız olsa, bir o qədər millətimizdən ötrü yaxşıdır. Əks surətdə, camaatımızın halı yaman olar, ayaqlar altında qalar, məhv və nabud olarlar*”.

Bundan əvvəl studentlərimizə ianə verib kömək edənlər yenə az-çox olurdu, amma hal-hazırda bu ianə mənbəyi hər yerdən quruyubdur. Tələbələrərimizin ədədi gündən-günə artmaq əvəzinə gündəngünə azalmağa üz qoyubdur. Məsələn tələbələrindən Hacinski cənabları öz zavallı yoldaşlarının ağır halından bəhs edib camaatı ianəyə təklif eləyir. Lakin belə ianələr ilə bu mühüm iş əncam vermək olmaz”.

Ali təhsil almağın yolları axtarılırdı. O zamanlar Hacı Zeynəlabdin Tağıyev bu sahədə son dərəcə böyük işlər görürdü. Onların təhsil haqlarını ödəyirdi ki, bir peşəyə yiyələnib gələn xalqın xidmətində dayansın. Öz hökumimiz, öz mühəndisimiz, öz müəllimimiz və s. olsun deyərək. Başqa xalqlardan olan mütəxəssislərdən asılı olmayaraq deyərək.

Həmin vaxtlarda “Tələbələr sandığı” adlı bir xeyriyyə sandığı

Xəbər verildiyi kimi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev 3 fevral 2025-ci il tarixdə görkəmli bəstəkar, ictimai xadim, yazıçı, dramaturq, mütərcim, jurnalist Üzeyir Hacıbəylinin 140 illiyinin qeyd edilməsi ilə bağlı Sərəncam imzalamışdır. Sərəncamda deyilir: “Üzeyir Hacıbəyli çoxşaxəli yaradıcılığı ilə Azərbaycan mədəniyyəti tarixində silinməz iz qoymuş qüdrətli şəxsiyyətlərdəndir. Ömrünü cəmiyyətin mədəni tərəqqisinə həsr edən fədakar ziyalının yüksək mədəni-estetik dəyəərə malik irsi Azərbaycan xalqının XX əsrin ilk onilliklərindən vüsət almış ədəbi-mədəni intibahının aynasıdır. Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin banisi olan Üzeyir Hacıbəyli novator sənətkar kimi milli musiqi xəzinəsini unikal forma və janrlarla zənginləşdirmişdir. O, Şərqi və Qərbi musiqi nailiyyətlərinin dərin vəhdətində dünya musiqisinin qızıl fondunda fəxri yer tutan nadir sənət inciləri meydana gətirmiş, Azərbaycan mədəniyyətinə beynəlxalq miqyasda geniş şöhrət qazandırmışdır. Üzeyir Hacıbəyli eyni zamanda parlaq bədii dühası sayəsində Azərbaycan dramaturgiyasına dəyərli töhfələr vermiş, alovlu publisistikası ilə mətbuat salnaməsinə yeni səhifələr yazmışdır. Onun azərbaycançılıq məfkurəsi ilə yığılmış dolğun ictimai-siyasi fəaliyyəti əsl vətənpərvərlik nümunəsidir”.

mövcud imiş. Həmin sandıqdan bəhs edən Üzeyir bəy yazırdı: “*Tələbələr sandığı*” barəsində danışılar olmuşdu. “*Tələbələr sandığı*” çox gözəl bir şeydir. Əgər camaatımızın maddi və mədəni iştirakı ilə belə bir sandıq təşkil olunub, doğru əllərə verilsə və o sandığın mədaxil və mənbələri təmin edilsə, tələbələrərimizin də ikmal-təhsil işləri təmin edilmiş olar. İkmal-təhsil etmiş tələbələrərimizin hamısı da olmasa, bir çoxu doktor, injiner və sair olmaqla, yaxşı maaş sahibi olarlar. Ona binaən, haman tələbələr özlərinə “sandıq” tərəfindən sərf olunan məbləği qism-qism sandığa iadə edə bilərlər və bununla “sandığın” pulu azalmaz, sandıqdan sərf edilən pullar itib-batmaz, yenə haman sandığa qayıdar”.

Üzeyir Hacıbəylinin öz məqalələrində diqqət yetirdiyi məsələlərdən biri də tədris ocaqlarında təlimin ana dilində aparılması idi. Çar üsuli-idarəsi milli dilləri sıxışdırdığından təlimin Azərbaycan dilində olmasına da maneələr yaradırdı. Amma buna baxmayaraq ziyalılarımız, o cümlədən Üzeyir bəy bu məsələni hər an diqqətdə saxlayırdı.

Üzeyir Hacıbəyli “Əhəmiyyətli bir məsələ” məqaləsində yazırdı: “*Ümumi məktəblərimizdə əvvəl illəri ana dilində müəllimlərə ehtiyac göründü. Müəllimlərimizin də əksəri Qori seminariyasında ikmal-təhsil etmiş cavanlar olduğu məlumdur. Lakin Qori seminariyasını qurtarmış müəllimlərin əksəri ana dilində savadlı olmurlar, ondan ötrü ki, haman seminariyada ana dili üçün yol vermir, orada ancaq həftədə iki dəfə şəriət dərsi oxunur. Seminariya qurtarmış müəllimlər ana dilində savadlı olurlarsa da, əksərən ya pedaqogika elmindən xəbərləri olmadıqlarına görə, tədris və təlimdə bilaxitəyər səhv və xətdən xali olmurlar*”.

Beləliklə, Qafqaz maarif müdiri qarşısında məsələ qaldırıldı ki, Qori müəllimlər seminariyasının müsəlman şöbəsində türk dilinin keçilməsinə razılıq verildi. Hətta bu məqsədlə seminariyada türk dilinin tədrisi məqsədilə 1500 man pul ayrıldı.

Dahi bəstəkar və yazıçının məqalələrində tərbiyə məsələləri də geniş şəkildə nəzərdən keçirilir. Təbii ki, bəzi məsələləri nümunə gətirəcəyik. Belə ki, “Bəyani-Məslək” məqaləsində “Məslək” məsələsinə münasibət bildirilir. Üzeyir bəy məsləksizliyi yoxsulluq, əxlaqın pozuntusu adlandırır. Onun nöqteyi-nəzərin-

cə, məsləki olmayan şəxs yaman məsləkli insandan çox zərərlidir. Bunun səbəbi məqalədə belə aydınlaşdırılır: “Çünki yaman məslək müəyyən olduğu halda, onun zərərinə də dəf etməyə çarə tapmaq asandır”.

Üzeyir bəy “məslək” anlayışına tərif verir. Göstərir ki: “*Məslək hər kəsin etiqad etdiyi bir yoldur. Ümuminin xoşbəxtliyinin, asayış və aramını, rufah-halını, tərəqqi və təkamülünü təqib edən hər bir məslək onun sahibi üçün müqəddəs hesab olunmalıdır. Belə bir məsləkə xəyanət edən şəxs haman məsləkə xəyanət etməməlidir. Bizim məsləkimiz odur ki, millətimizin tərəqqisinə bais olan hər bir həqiqi vasitə və nəsilərə yol verməli və millətimizin cəhalətə və yaxud tərəqqeyi-məkusa sövq edən şeyləri dəf və izalə etməlidir*”.

“Təzə il, təzə meydan” məqaləsi də tərbiyə məsələlərini özündə əks etdirir. Üzeyir bəyin düzgün qənaətinə görə, insan ildən-ilə böyüyür, fəqət bu böyümə təkcə onun bədəninin cismani böyüməsi deyildir. Yəni söhbət heç də onun bədəninin irilənməsindən getmir, daha vacib məsələlər vardır ki, həmin məsələlərə onun təhsili, təlimi, tərbiyəsi və inkişafı aiddir. Bu mənada valideynin vəzifəsi, ilk növbədə, övladlarına düzgün tərbiyə verməkdir. Üzeyir bəyə, onun “Təzə il, təzə meydan” məqaləsinə müraciət edək: “*Allah-təala birisinə bir övlad karamət etdikdə onun qəlbina övladına qarşı bir hissi-məhəbbət qoyur ki, o məhəbbət onun üçün balanı baldan şirin edir. Lakin balaya yalnız məhəbbət qalsa, onda bala öz valideynindən heç bir mənfəət görməz. Halbuki valid haman hissi-məhəbbətdən ruhani bu ləzzət almağa başlar. Balanın canını sevən atasına onun qeydinə də qalmalıdır ki, bu şirin bala dünyada sərbəst yaşamağa qədər qoyduqda məişətinin tikanlı yollarından qorxmasın, mübarizəyi-həyatıyyə meydanında qorxudan bəgriyə qalmasın. Mübarizəyə girişməyə məcbur olduqda həvəsinin birinci zərbəsi altında tələf olmasın*”.

Son qənaətimiz nədir? Üzeyir Hacıbəyli sənəti, yaradıcılığı əbədiyaşardır. Onun pedaqojiyönlü bir çox hekayəsi vardır ki, gənc nəslin təhsillənməsi, tərbiyələndirilməsi və inkişaf etdirilməsi baxımından təhsil müəssisələri faydalana bilərlər.

Akif ABBASOV,

Təhsil İnstitutunun elmi katibi, pedaqogika elmləri doktoru, professor, Əməkdar müəllim